Krakowianie legioniści w niewoli i zaginieni w latach I wojny światowej

W polskiej historiografii dotychczas nie zajmowano się problematyką żołnierzy jeńców wojennych w latach I wojny światowej na terenie Rosji i Austro-Węgier. Ukazało się za to kilka prac poświęconych losom ludności cywilnej przymusowo wysiedlanej z obszarów wschodnich guberni Królestwa Polskiego, Kowieńszczyzny, Grodzieńszczyzny, Wileńszczyzny, Wołynia w głąb Rosji oraz ewakuacji mieszkańców Galicji i obszarów karpackich do innych krajów monarchii austro-węgierskiej, gdzie zakładano dla nich obozy[1].

Podczas I wojny światowej zginęło około 2950 żołnierzy Legionów Polskich. Ich śmierć została potwierdzona dzięki pracom prowadzonym w latach 30. XX wieku przez Wojskowe Biuro Historyczne (WBH)[2]. Niestety nie udało się zakończyć prac dotyczących ustalenia losów legionistów – jeńców i zaginionych. Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na tę grupę osób i na źródło, które dotychczas nie było wykorzystywane w badaniach historycznych[3].

Prezentowany tekst składa się z dwóch części. Pierwsza dotyczy powstania i treści materiału, który stał się hasłem wywoławczym poruszonej tematyki. Przez omówienie konkretnych przykładów zasygnalizowano również problemy związane z pomocą dla jeńców legionistów i warunkami ich pobytu w niewoli. W końcowym fragmencie omówiono zasady wyodrębnienia grupy legionistów z Krakowa oraz określono przydatność materiałów typu ewidencyjnego w pracach historycznych. Drugą część stanowi wykaz krakowian legionistów w niewoli i zaginionych w latach I wojny światowej.

***

W czasie działań zbrojnych ważną rzeczą było zorganizowanie odpowiednich służb, które zajmowałyby się ewidencją walczących żołnierzy. Główną instytucją prowadzącą ewidencję służących w Legionach Polskich był utworzony w listopadzie 1915 roku Centralny Urząd Ewidencyjny (CUE), działający w ramach Departamentu Wojskowego (DW) Naczelnego Komitetu Narodowego (NKN). Powstał on na bazie Centralnego Oddziału Werbunkowo-Ewidencyjnego, utworzonego 21 sierpnia 1914 roku w Krakowie. Wśród wielu zadań miał gromadzić dane na temat jeńców i zaginionych legionistów[4]. CUE wydawał osobne listy strat Legionów Polskich, których w czasie wojny ukazało się siedem. Efektem jego działań było również opracowanie w 1917 roku listy, która stała się podstawą prezentowanego zestawienia krakowian[5].

[1] Zob. m.in.: Korzeniowski M., Mądzik M., Tarasiuk D.: *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*. Lublin 2007; Spustek I.: *Polacy w Piotrogrodzie 1914–1917*. Warszawa 1966; Woźniczka B., Cieślikowa A.J.: *Polacy na wygnaniu i w austriackich obozach w czasie pierwszej wojny światowej*. „Sowiniec. Materiały Historyczne" 1999, nr 15, s. 51–88; Wróbel W.: *Troska biskupa Adama Sapiehy o wysiedlonych i uchodźców w latach 1914–1916*. Kraków 1999. Problem jeniectwa na terenie Rosji w ujęciu historycznym naświetlił: Wieliczko M.: *Jeniectwo wojenne Polaków w Rosji w latach 1503–1918. Określanie problemu*. Lublin 1998. Na temat jeńców polskich w niewoli bolszewickiej z czasu wojny z Rosją Sowiecką zob.: *Zwycięzcy za drutami. Jeńcy polscy w niewoli (1919–1922). Dokumenty i materiały*. Oprac. S. Alexandrowicz, Z. Karpus, W. Rezmer. Toruń 1995. O jeńcach i internowanych z armii rosyjskiej i bolszewickiej zob.: *Tuchola. Obóz jeńców i internowanych 1914–1923*. Oprac. Z. Karpus, W. Rezmer. Cz. 1. Toruń 1997; Cz. 2. *Choroby zakaźne i walka z nimi (1920–1922)*. Oprac. Z. Karpus, W. Rezmer, współpraca K. Klawon. Toruń 1998; Cz. 3. *Warunki życia jeńców i internowanych*. Oprac. Z. Karpus, W. Rezmer, I. Sribniak, E. Wiszka. Toruń 2007.

[2] Cisek J., Stepan K.: *Lista strat Legionów Polskich 1914–1918*. Kraków 2006. Na temat prac prowadzonych w zakresie ustalenia strat Legionów Polskich i trudności metodologicznych z tym związanych zob. recenzję: Oettingen U.: *J. Cisek, K. Stepan, Lista strat Legionów Polskich 1914–1918, Kraków 2006*. „Studia Historyczne" 2007, z. 3–4, s. 367–370.

[3] Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Legiony Polskie i Polski Korpus Posiłkowy (LPiPKP), sygn. 120.63.1029, mps, kopia, Spis zaginionych i wziętych do niewoli legionistów, opracowany w Piotrkowie 1 września 1917 r.

[4] Więcej na temat organizacji i zasad ewidencji w Legionach Polskich zob.: Oettingen U.: *Kielczanie w I Brygadzie Legionów Polskich*. „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne" 2010, t. 10, s. 53–86. (Red. M. Przeniosło).

[5] Zob.: przyp. 3.

Legiony Polskie, II i III Pułk na dworcu krakowskim. Pocztówka, „nakładem Wiedeńskiej Delegacyi Samarytanina polskiego na cele Legionów i Samarytanina polskiego"; reprod. A. Janikowski; w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. 1249/K/VIII

Źródło zachowało się w postaci dwóch oprawnych ksiąg. Obejmuje 3035 osób w układzie alfabetycznym według nazwisk, bez numerów porządkowych. Zapis dotyczący danej osoby zaczyna się od liczby rzymskiej w granicach od I do VIII – było to odniesienie do konkretnych wydawanych wcześniej przez CUE list strat, w których występowało nazwisko legionisty[6]. Dalej kolejno podano stopień, nazwisko i imię, pułk, kompanię, dzień, miesiąc i rok wzięcia do niewoli (zaginięcia), miejscowość, miejsce internowania, rok urodzenia, miejsce przynależności (zamieszkania), co nie zawsze odpowiadało miejscu urodzenia, zawód. Przy nazwiskach legionistów, o których CUE nie miał pewnych wiadomości zaznaczano: zaginiony (w tej grupie mieszczą się również osoby, przy których nie podano żadnej informacji o ich losach). Lista była uzupełniana na bieżąco. Świadczą o tym dopiski piórem uwzględniające nowe osoby, korygujące nazwy jednostek, miejsc urodzenia, informujące o powrocie z niewoli.

W spisie występują różne nazwy jednostek. Warto więc przypomnieć, że w skład Legionów Polskich wchodziły trzy brygady. Formalnie każda z nich składała się z dwóch pułków piechoty. W skład pułku wchodziły z kolei po trzy bataliony. Była to organizacja narzucona przez austriacką Naczelną Komendę Armii. Józef Piłsudski, komendant I Brygady, nie uznawał jej, dlatego w jego formacji od maja 1915 roku występowały trzy pułki piechoty, każdy o dwóch batalionach i o kolejnej numeracji 1., 2. (oficjalnie występujący jako 5.), 3. (występujący też jako 7.). W razie konieczności, w zewnętrznych wojskowych relacjach, bataliony V i VI z 3. pułku były przydzielane do dwóch pozostałych. W ramach I Brygady działał 1 pułk ułanów. W skład II Brygady wchodziły 2. i 3. pułki piechoty zaś III Brygady utworzonej w połowie 1915 roku 4. i 6. pułki piechoty. Przy obydwóch brygadach działał 2. pułk ułanów. Przy każdej brygadzie istniał dywizjon artylerii. W ramach formacji przy pułkach działały oddziały karabinów maszynowych[7].

Spis zaginionych i wziętych do niewoli legionistów był tworzony w 1917 roku. Warunki wojenne i społeczno-polityczne w Rosji powodowały niemożność powrotu jeńców z niewoli nawet po 1918 roku i uzyskania konkretnych informacji o ich losach. Dlatego treść źródła jest odbiciem rozeznania w tym zakresie w jesieni 1918 roku (najpóźniejszy dopisek informuje o powrocie z niewoli w październiku 1918 roku). O trudnościach w tworzeniu listy i braku informacji świadczą kolejne etapy jej konstruowania. Przykładowo w lutym 1917 roku liczbę zaginionych legionistów określono na 1160 osób (w tym ośmiu oficerów), z tego z I Brygady – 349, II Brygady – 458, III Brygady – 383[8]. Z kolei dwa miesiące później liczbę legionistów w niewoli określono na 1289. Przy czym uwzględniono miejsce przynależności jeńców, biorąc pod uwagę różne dzielnice ziem polskich oraz podział na brygady. Wyodrębniono również osobno Kraków (85 osób) i Lwów (83). Następne zestawienie pochodzi z połowy maja 1917 roku, w którym liczbę osób w niewoli określono na 1333, a zaginionych na 1102, z czego najwięcej z II Brygady[9]. Podane powyżej liczby pokazują jak w trakcie prac ewidencyjnych w zależności od uzyskiwanych materiałów dane liczbowe ulegały zmianie.

Gromadzeniem wiadomości o walczących legionistach zajmowały się na bieżąco legionowe formacje, zwykle konstruując po starciach zbrojnych spisy rannych, poległych, zaginionych. Przykładowo zaraz po walkach pod Kostiuchnówką od 4 do 7 lipca 1916 roku komenda 3. pułku piechoty I Brygady zestawiła listę strat za ten czas. Wśród ogólnej liczby 190 osób wymieniono 21 zabitych, 121 rannych, 5 rannych wziętych do niewoli i 43 zaginionych[10]. Dokładniejsze informacje dotyczące jeńców uzyskiwano później dzięki działaniom na szczeblu międzynarodowym oraz pomocy różnych organizacji. W akcję tę, zwłaszcza poszukiwania zaginionych, ustalania miejsca ich pobytu zaangażowanych było wiele instytucji, w tym sekcja informacyjna Gospody dla legionistów w Wiedniu. Na łamach prasy zwracała się z apelem o nadsyłanie nazwisk i innych danych mogących ułatwić te prace[11].

[6] Jak wspomniano wyżej, drukiem ukazało się siedem list strat, w źródle są jednak również odniesienia do VIII listy strat i dotyczą osób z różnego czasu. Być może ta lista nie została opublikowana.

[7] *Ordre de Bataille Legionów Polskich z 30 VI 1916 r.,* opublikowany w: Klimecki M., Klimczak W.: *Legiony Polskie*. Warszawa 1990, s. 29. Organizacja taka obowiązywała do września 1916 r.

[8] CAW, LPiPKP, sygn. I.120.9.33, k. nlb., zestawienie opracowane przez CUE w Piotrkowie.

[9] Ibidem, zestawienie legionistów w niewoli według miejsca przynależności, z 16 kwietnia 1917 r.; Archiwum Państwowe w Krakowie, NKN, sygn. 360, s. 133–134, 147, wykaz liczbowy strat Legionów Polskich od początku wojny do 17 maja 1917 r., opracowany przez CUE.

[10] CAW, LPiPKP, sygn. I.120.24.129, k. 261-265, zestawienie z 12 lipca 1916 r., Czeremoszno.

[11] *Wiadomości o legionistach*. „Piast" 1915, nr 24, z 13 czerwca, s. 11. Zajmowanie się jeńcami i zaginionymi legionistami było tylko jedną z wielu form pomocy dla Legionów Polskich. Więcej zob.: Oettingen U.: Dobroczynność czy patriotyczny obowiązek? Pomoc społeczeństwa polskiego na rzecz Legionów Polskich 1914–1918. W: *Dobroczynność i pomoc społeczna na ziemiach polskich w XIX, XX i na początku XXI wieku*. Red. Marek Przeniosło, Małgorzata Przeniosło. T. 2. Kielce 2010, s. 111–134.

Legiony Polskie w polu. Pocztówka, „nakładem Wiedeńskiej Delegacyi N. K. N. i Samarytanina polskiego na cele humanitarne Legionów i Samarytanina"; reprod. A. Janikowski; w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. 1250/K/VIII

Legioniści w okopach. Pocztówka; reprod. A. Janikowski; w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. 2415/K/VIII

W różnych czasopismach wychodzących na terenie Galicji publikowano listy strat żołnierzy armii austro-węgierskiej. Uwzględniano w nich poległych, rannych, zaginionych, znajdujących się w niewoli lub tych, którzy z niej powrócili, przebywających w szpitalach. Podawano przy tym jednostkę, w której służyła dana osoba, rok urodzenia i miejscowość, z której pochodziła, miejsce i datę śmierci lub zaginięcia, ewentualnie powrotu z niewoli czy szpitala, czasem miejsce pochówku. Informowano też o stratach określonych pułków. Niekiedy były to tylko imiona i nazwiska. W wykazach ogólnych uwzględniano żołnierzy Legionów Polskich będących integralnym składnikiem armii austro-węgierskiej. Częściej jednak dane dotyczące legionistów podawano w odrębnych zestawieniach. Ukazywały się one na łamach takich czasopism, jak wydawane w Krakowie „Nowa Reforma" i „Czas" czy wychodzący od maja 1915 roku „Goniec Polowy Legionów" – dziennik rozporządzeń Komendy Legionów Polskich.

Informacje dotyczące losów żołnierzy Polaków służących w armii austro-węgierskiej redakcje pism i innych placówek uzyskiwały z list strat przygotowywanych przez instytucje wojskowe i charytatywne. W przypadku organu prasowego Polskiego Stronnictwa Ludowego – tygodnika „Piast" – dane o stratach publikowano w dwóch cyklach. Pierwszy konstruowano na podstawie informacji uzyskanych z list przygotowywanych przez ck Ministerstwo Wojny pod tytułem: *Ranni i polegli na wojnie* lub *Polegli, ranni i jeńcy wojenni*. Drugi cykl zawierał informacje o osobach poszukiwanych przez rodziny zwracające się do redakcji pisma, uzyskane od Biura Wywiadowczego Czerwonego Krzyża w Wiedniu. Ukazywały się one w rubryce *Wiadomości o żołnierzach*. Były to stałe rubryki tego czasopisma w latach wojny. Na przykład w 1915 roku znajdowały się w każdym numerze[12].

Pierwsze działania na terenie Galicji mające na celu zajęcie się jeńcami wojennymi podjęło Galicyjskie Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża, na którego czele stał Paweł Sapieha. We Lwowie pod opieką tej instytucji w czerwcu 1915 roku powstało Biuro Korespondencji z Jeńcami. W sierpniu 1915 roku utworzono osobną Sekcję Wywiadowczą. Na początku grudnia tego roku zorganizowano Biuro Wiadomości o Jeńcach pod kierownictwem dr. Romana Langnera. Biuro to 1 stycznia 1917 roku przekształciło się w Centralne Biuro Wiadomości o Jeńcach i działało jako główny ośrodek prowadzący ewidencję jeńców galicyjskich. Kierownictwo nad tymi instytucjami objął ppłk Stefan Grocholski. Na początku 1918 roku pracowało w nich 36 osób pod kierunkiem Bronisława Wrońskiego. O pracach powyższych placówek mogą świadczyć materiały podsumowujące ich działalność w 1917 roku. W tym roku lwowskie Biuro Korespondencji z Jeńcami wysłało do wiedeńskiego biura cenzury ponad 330 tysięcy kartek skierowanych do jeńców w Rosji, do Włoch, Francji i Anglii. Biuro prowadziło kartoteki jeńców, wyszukiwało informacje dla osób osobiście zgłaszających się o miejscach internowania jeńców; pisało kartki do jeńców w imieniu analfabetów. W 1917 roku do biura wpłynęło prawie 11,6 tysięcy podań z prośbą o wyszukanie miejsca pobytu zaginionych żołnierzy. Z tego prawie 9 tysięcy zostało definitywnie załatwionych[13].

Pomoc dla jeńców wszystkich walczących armii realizowana była na szczeblu międzynarodowym. W nią zaangażowane były, oprócz państw będących w stanie wojny, państwa neutralne: Szwecja, Dania, Szwajcaria. Przedstawiciele władz i Czerwonego Krzyża dwóch pierwszych państw mocno zaangażowali się w pomoc jeńcom na terenie Rosji. Był to udział w tworzeniu przepisów prawnych, a także konkretne wsparcie finansowe i materialne[14].

W drugiej połowie 1917 roku Prezydium Czerwonego Krzyża w Wiedniu zawarło porozumienie z zarządami tego stowarzyszenia w krajach nieprzyjacielskich. Na jego mocy, pod egidą austro-węgierskiego ministerstwa wojny, można było prowadzić akcję pomocową mającą na celu zbieranie wszelkich informacji dotyczących jeńców wojennych z armii austro-węgierskiej, w tym legionistów. Ich przekazywaniu, jeżeli chodzi o Polaków, miało służyć czasopismo „Wiadomości Wojenne", które rozpoczęto wydawać w połowie listopada

[12] *Dowiadywanie się o żołnierzy*. „Piast" 1915, nr 24, z 13 czerwca, s. 10. Zob. dowolny numer pisma z 1915 r.

[13] *Sprawozdanie kierownictwa lwowskich biur wywiadowczych krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża*. „Wiadomości Wojenne" 1918, nr 1, s. 6–8.

[14] Zob. więcej: Brändström E.: *Unter Kriegsgefangenen in Rußland und Sibirien 1914–1920*. Berlin 1927.

Legioniści. Fotografia w Albumie I Pułku I Brygady Legionów Polskich 1915*; reprod. A. Janikowski; w zbiorach Biblioteki Naukowej i Archiwum Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. II 28100*

Legioniści. Fotografia w Albumie I Pułku I Brygady Legionów Polskich 1915*; reprod. A. Janikowski; w zbiorach Biblioteki Naukowej i Archiwum Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. II 28100*

1917 roku we Lwowie. Ukazywało się ono co miesiąc pod patronatem wspominanych już Galicyjskiego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża i Centralnego Biura Wiadomości o Jeńcach we Lwowie. Określono w nim, w jaki sposób i gdzie należy zwracać się po informacje. Jeżeli chodzi o jeńców galicyjskich były to: Lwowska Sekcja Wywiadowcza, Krakowska Sekcja Wywiadowcza oraz filie biur wywiadowczych Galicyjskiego Czerwonego Krzyża w Krośnie i Przemyślu. Należało przy tym podać imię i nazwisko żołnierza (jeńca), szarżę, przynależność taktyczną, rok urodzenia, ewentualnie wiadome ostatnie miejsce internowania lub dokładny ostatni adres (pocztę polową). Do zadań wymienionych instytucji należało też pośrednictwo w przyjmowaniu zamówień na paczki żywnościowe oraz w wysyłce pieniędzy[15].

Osobno zbierano informacje o byłych jeńcach legionistach, którzy wrócili z niewoli rosyjskiej. Na łamach prasy proszono o ich zgłaszanie się osobiste lub pisemne do biura Komitetu Opieki nad Jeńcami Wojennymi Polakami w Krakowie w celu zasięgnięcia dokładnych informacji zarówno o nich samych, jak i o kolegach, którzy powrócili, pozostali w Rosji lub też tam zmarli[16].

Od października 1915 roku w akcję pomocy dla polskich jeńców zaangażował się Polski Lwowski Komitet Ratunkowy. W październiku 1917 roku utworzono Wydział Opiekuńczy nad Jeńcami Polakami przy Radzie Okręgowej w Kijowie. Zrzeszał on przedstawicieli różnych stowarzyszeń, w tym Komitetu Opieki nad Legionistami Piłsudczykami. Pod koniec czerwca 1917 roku rząd rosyjski Aleksandra Kiereńskiego zezwolił na uwalnianie z obozów Polaków za poręką miejscowych organizacji polskich. W sprawę tę osobiście zaangażowała się Jadwiga Dziubińska, działająca w zakresie ulżenia doli jeńcom polskim na terenie Rosji. Przybyła ona na Daleki Wschód. Dzięki jej naciskom na władze rosyjskie Polacy byli zwalniani z obozów i mogli zamieszkiwać w pobliskich miejscowościach[17].

Na łamach prasy ukazywały się informacje o warunkach życia w obozach jenieckich. Poddawane kontroli cenzury nie odbijały rzeczywistej sytuacji. W grudniu 1917 roku w obozie w Penzie jeńcy przebywali w obszernych drewnianych barakach. Funkcjonował szpital. Obóz ten należał do jednych z niewielu, gdzie warunki były w miarę znośne dzięki pomocy szwedzkiego Czerwonego Krzyża, a w zakresie wyżywienia dzięki przesłaniu znacznej kwoty pieniężnej przez ck ministerstwo wojny[18]. Z kolei inaczej sytuację w tym obozie i wielu innych, o których informowały „Wiadomości Wojenne", przedstawiano w relacjach bezpośrednich obserwatorów. W nich na określenie miejsc pobytu jeńców używano nazwy obozy koncentracyjne. Wspominana Dziubińska pisząc o takich obozach w Penzie i Tambowie, podkreślała nieludzkie warunki życia, epidemie, brak pożywienia, ubrań, noclegi pod gołym niebem bez względu na pogodę. Obozy te należały do tzw. przechodnich. Przysyłano do nich jeńców z robót. Tych, którzy pracowali mało wydajnie i chorowali, wysyłano na Syberię. Z kolei ci, którzy pokazali dobre świadectwo z prac, byli kierowani „w nagrodę" do kopalni donieckich i do fabryk w Rosji europejskiej. Autorka relacji była świadkiem wysyłki na Syberię w zimie, bez ciepłej odzieży i żywności, grupy 500 osób, wśród nich 70 Polaków. Tutaj też spotkała trzech uczniów legionistów[19].

Wiadomości o warunkach panujących w obozie w Krasnojarsku w guberni jenisejskiej uzyskano dzięki lekarzowi, który wrócił stamtąd w drodze wymiany z żołnierzami armii rosyjskiej będącymi w niewoli austriackiej. Na przełomie 1914 i 1915 roku panowała w nim epidemia. Zaznaczył, że w części dla oficerów warunki były znośne. Za to zła sytuacja pod względem zdrowotnym i sanitarnym panowała

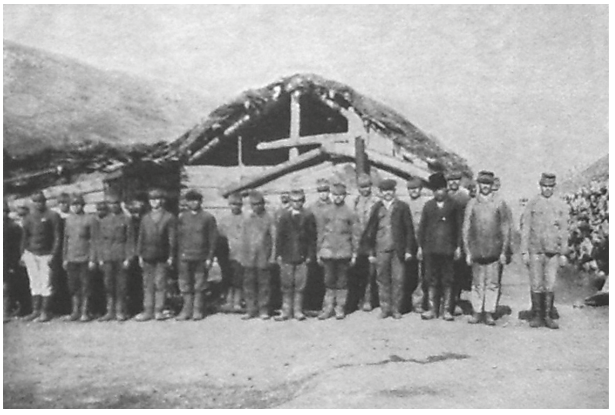
[15] *Od Redakcji*. „Wiadomości Wojenne"1917, nr 1, s. 2; *Wysyłka pakietów żywnościowych przez Kopenhagę do jeńców w Rosji i w Rumunii*, ibidem, s. 3.

[16] *Jeńcy byli legioniści*. „Piast" 1918, nr 26, z 30 czerwca, s. 12.

[17] Nałęcz-Dobrowolski M.: Rys historii organizacji oraz pracy towarzystw i osób opiekujących się jeńcami wojennymi Polakami w Kijowie. W: *Męczeństwo i ofiara*. Kijów 1917, s. 50–64. W publikacji tej przytoczona z uzupełnieniami Nałęcz-Dobrowolskiego praca: Dziubińska J.: *Położenie jeńców wojennych Polaków za Caratu*. O losach jeńców Polaków zob. też: Dyboski R.: *Siedem lat w Rosji i na Syberii (1915–1921). Przygody i wrażenia*. Oprac. T. Bohun. Warszawa 2007.

[18] *Krótkie doniesienia z różnych obozów jeńców w Rosji*. „Wiadomości Wojenne" 1918, nr 3, s. 4.

[19] Dziubińska J.: *Położenie jeńców wojennych*…, s. 25, 26.

Jeńcy przed barakiem obozowym na Syberii; reprod. za: E. Brändström: Unter Kriegsgefangenen in Ruβland und Sibirien *1914–1920. Berlin 1927; reprod. M. Oettingen*

Jeńcy w baraku w obozie na Syberii, reprod. za: E. Brändström: Unter Kriegsgefangenen in Ruβland und Sibirien *1914–1920. Berlin 1927; reprod. M. Oettingen*

w obozie żołnierskim, w którym około 300 jeńców uznanych przez lekarzy rosyjskich za inwalidów od ponad roku oczekiwało na wymianę. W obozie tym rozwijało się życie umysłowe i kulturalne. Zorganizowano kursy techniczne i handlowe, orkiestrę, teatr, w którym przedstawienia odbywały się w kilku językach. W lutym 1918 roku w obozie przebywało 2500 austro-węgierskich oficerów i 3600 żołnierzy zaś na robotach w mieście i w okolicy 2400 osób[20].

W obozie w Buj w guberni kostromskiej w lutym 1918 roku przebywało około 200 austro-węgierskich jeńców. Z wielu baraków tylko dwa były w użyciu, w lazarecie znajdowało się 20 chorych. Panowała tu dość duża swoboda poruszania się. Żołnierze dostawali dziennie 40 dkg chleba i kaszę. Obóz odwiedził delegat duńskiego Czerwonego Krzyża, który zostawił większą kwotę pieniędzy na poprawę wyżywienia[21].

Różne były losy polskich jeńców wojennych i uchodźców cywilnych na terenie Rosji. Na ich położenie rzutowała sytuacja polityczno-społeczna i militarna na wschodnim froncie walk: zmiany we władzach rosyjskich, rewolucja lutowa i październikowa, nowe ideologie społeczne, interwencja mocarstw na Dalekim Wschodzie, powstanie państwa polskiego, wojna polsko-bolszewicka. W tym tyglu różnorodnych zdarzeń większość Polaków pragnęła wrócić do kraju. Niektórym udało się to dzięki wymianie jeńców między walczącymi stronami, inni sami uciekali z niewoli i docierali do kraju. Jeszcze inni wrastali w życie miejscowych społeczności, stawali się zwolennikami idei komunistycznych, zaciągali do jednostek wojskowych rosyjskich i polskich formujących się na Dalekim Wschodzie. Internowani mieli nadzieję powrócić do kraju po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej. Wielu z nich nigdy nie dotarło do swoich stron rodzinnych, tym bardziej że rząd bolszewicki prowadził ideową propagandę przeciwko nowemu państwu polskiemu i utrudniał wszelkimi sposobami repatriacje Polaków.

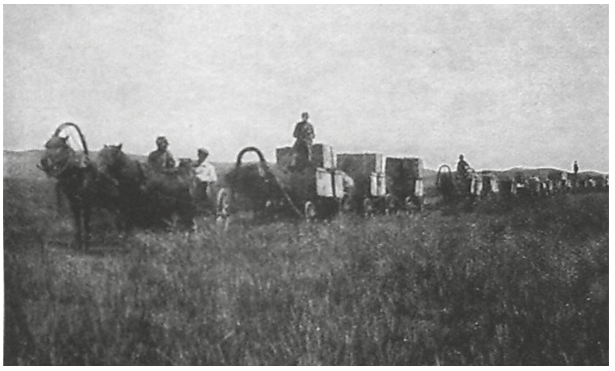
Karol Koźmiński, ułan 1. pułku ułanów Legionów Polskich dowodzonego przez Władysława Prażmowskiego „Belinę" dostał się do niewoli na początku lipca 1916 roku w czasie walk pod Kostiuchnówką. Ranny w głowę przebywał w szpitalach w Sarnach, Kijowie i Moskwie, skąd został wysłany do Mielenek – małego miasteczka w guberni włodzimierskiej. Tutaj był kilka tygodni w obozie. Następnie zgłosił się do robót i wyjechał do Petersburga, gdzie ze względu na problemy zdrowotne został skierowany do szpitala mikołajewskiego. Znalazł się w specjalnym pawilonie dla jeńców wojennych działającym pod protektoratem cesarzowej. Przebywał tu jakiś czas w bardzo dobrych warunkach, głównie wśród jeńców armii niemieckiej. W końcu września został wypisany ze szpitala i przez trzy miesiące pracował najpierw w Petersburgu, potem w leżącym niedaleko miasteczku Kołpin. W tym czasie był zatrudniony jako buchalter w biurze robót kolejowych. Jeńcy i uchodźcy pracowali przy budowie drogi mikołajewskiej – linii kolejowej między Petersburgiem i Moskwą. Przebywając wśród jeńców różnej narodowości, szczególnie mocno przeżył spotkanie z dwoma legionistami, tak jak i on jeńcami wojennymi, co obrazowo opisał. Po przyjeździe do Kołpina w nocy skierowano go do baraku jenieckiego. Wchodząc zwrócił uwagę na wiszące nad pryczami śpiących jeńców czapki. „I oto zwrok mój nagle padł na dwie przytulone do siebie po bratersku czapczyny, wyświechtane i załojone do ostatnich granic, wypłowiałe od słońca, deszczu i śniegu, obie przeżarte spodem przez krwawy pot, z naderwanymi daszkami, żołnierskie czapki, jak się patrzy. Nowsza, porządniejsza z nich, jeśli jedna nędza lepszą może być od drugiej, była nieco wyższa i szyta rogatym kształtem, czapa II »żelaznej« brygady. Do niej tuliła się starsza, miękа i okrągła, siwa… et, co tam gadać dziś tylko Jeden Człowiek w wojsku polskim taką właśnie czapkę nosi!"[22].

Pod koniec 1916 roku wysłano Koźmińskiego z grupą więźniów do Moskwy. Następnie od połowy stycznia 1917 roku przebywał w obozie jeńców w miasteczku Biriucz w guberni woroneskiej, potem w pobliskim Ostrogożsku. W tym ostatnim mieście pracował jako buchalter w urzędzie ziemskim, przeżył rewolucję lutową, działał wśród miejscowej kolonii polskiej. W końcu podjął decyzję o ucieczce. W lipcu 1917 roku udał się wraz z batalionem marszowym, który

[20] *Z życia jeńców w Krasnojarsku*. „Wiadomości Wojenne" 1918, nr 3, s. 5; *Krótkie doniesienia z różnych obozów jeńców w Rosji*. „Wiadomości Wojenne" 1918, nr 5, s. 2.

[21] *Krótkie doniesienia…* „Wiadomości Wojenne" 1918, nr 6, s. 4.

[22] Koźmiński K.: *W niewoli i w Wehrmachcie 1916–1918*. Warszawa 1930, s. 69.

Szwedzka delegacja z transportem żywności dla obozu jenieckiego na Syberii; reprod. za: E. Brändström: Unter Kriegsgefangenen in Rußland und Sibirien *1914–1920. Berlin 1927; reprod. M. Oettingen*

jechał na front, przez Smoleńsk do Mińska. Tutaj spotkał się z rodziną, a potem przedostał się do Warszawy[23].

Z niewoli rosyjskiej uciekł kpt. 4. pułku piechoty Juliusz Zulauf. Ranny dostał się do niewoli 6 lipca 1916 roku, w czasie walk na Wołyniu. Przewieziono go do obozu jeńców w Perejasławiu, skąd wydostał się. Pod Kijowem wpadł w ręce Rosjan i został odstawiony do Petersburga. Tu znowu próbował ucieczki i dotarł do Finlandii. Jednak znowu nie dopisało mu szczęście. Za ucieczkę zesłany został do obozu karnego na Syberię. W czasie podróży na postoju w Moskwie ponownie uciekł, przez Finlandię dotarł do Szwecji i w końcu do swojego pułku – po 13 miesiącach niewoli rosyjskiej[24].

Swój pobyt w niewoli opisał Roman Dyboski (1883–1945), profesor anglistyki i germanistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W armii austro-węgierskiej dowodził kompanią 16. pułku piechoty krajowej. Pod koniec grudnia 1914 roku, w czasie walk w okolicach Pińczowa, dostał się do niewoli rosyjskiej. W 1915 roku dzięki pomocy Polaków opiekujących się uchodźcami i jeńcami, a zwłaszcza hr. Adama Rzewuskiego, oficera armii rosyjskiej, w latach wojny pełniącego funkcję komendanta podmoskiewskiej stacji etapów dla jeńców wojennych, mógł zamieszkać w Moskwie. Tutaj uczestniczył aktywnie w życiu kolonii polskiej. Potem został wysłany do Rostowa Wielkiego w guberni jarosławskiej. Na początku 1916 roku dostał się do Kazania, gdzie na podstawie uchwały podjętej przez przedstawicieli Czerwonego Krzyża stron walczących zebrano wszystkich znajdujących się w niewoli rosyjskiej profesorów, docentów i asystentów uczelni. Tu pracował w bibliotece uniwersyteckiej. Następnie podejrzany o próbę zorganizowania ucieczki został wysłany do Głazowa w guberni wiackiej, stąd zaś do obozu karnego i w końcu do Chabarowska nad Amurem, gdzie przebywał półtora roku w obozie karnym. W obozie tym o zaostrzonym rygorze znajdowało się kilka tysięcy jeńców z armii austro-węgierskiej i niemieckiej szczególnie niebezpiecznych dla rosyjskiej władzy tzw. niebłagonadjożnych. Po kilkumiesięcznym pobycie wraz z grupą innych Polaków został zwolniony z obozu, mógł zamieszkać w mieście i poruszać się swobodnie w jego obrębie[25].

Najtrudniej było wracać Polakom z Dalekiego Wschodu ze względu na toczące się walki, zmiany władzy, internowanie przez władze bolszewickie, wojska japońskie, amerykańskie. Według obliczeń rosyjskiego Centralnego Kolegium ds. Jeńców i Uchodźców, opracowanych w latach 1917–1918, na obszarze Rosji w 1917 roku znajdowało się około 1,9 miliona jeńców z armii austro-węgierskiej i około 190 tysięcy z armii niemieckiej. Liczbę Polaków jeńców z tych obydwóch armii oceniono na około 100 tysięcy[26].

O pobycie jeńców na Dalekim Wschodzie pisał wspominany już Dyboski. Przebywając w obozie amerykańskim w pierwszej połowie 1919 roku został uwolniony i wstąpił jako ochotnik do 5. Dywizji Strzelców Polskich na Syberii. Również inni jeńcy Polacy zgłaszali się do polskich oddziałów organizujących się spontanicznie na tym obszarze. W miarę jak sytuacja polityczna i społeczna w Rosji była coraz bardziej zawikłana, a umowy międzynarodowe i ustalenia pokojowe nie dawały gwarancji powrotu, na co rzutował też stan wojny Polski z Rosją Sowiecką wydawało się Polakom, że forma organizacji wojskowej pozwoli im dotrzeć do kraju własnymi siłami. Nadzieje te jednak nie spełniły się. W wyniku naporu Armii Czerwonej na początku 1920 roku polskie oddziały poddały się bolszewikom. Niektórzy z Polaków przedostali się do Mandżurii i drogą morską na statku brytyjskim dotarli w lipcu 1920 roku do Gdańska. Pozostali w większości zostali aresztowani przez bolszewików i osadzeni w obozach i więzieniach, wśród nich Dyboski. Do kraju część z nich wróciła dopiero po pokoju ryskim i powołaniu w Moskwie Komitetu Repatriacyjnego[27].

***

Kryterium wyodrębnienia grupy krakowian legionistów z omówionego wcześniej źródła był fakt ich urodzenia w Krakowie w obecnych granicach administracyjnych (uwzględniono tereny, które dołączono do miasta po 1914 roku, co odnotowano przy dacie urodzenia) lub dłuższego pobytu przed wojną w tym mieście w związku z nauką w tutejszych szkołach, ewentualnie wykonywaną pracą.

Spośród 113 krakowian przy 14 zaznaczono, że wrócili lub uciekli z niewoli. W późniejszym okresie mogło być ich więcej. W okresie międzywojennym prowadzone przez WBH prace nad ewidencją poległych legionistów przyczyniły się do uściślenia tej liczby, a zarazem potwierdzenia śmierci niektórych osób, co do których nie było pewności. W załączonym spisie dotyczy to 10 osób. Przy niektórych z nich zaznaczono to w przypisach[28].

[23] *Ibidem*, s. 84–195.

[24] *Ucieczka legionisty z niewoli rosyjskiej*. „Nowa Reforma" 1917, nr 387, z 22 sierpnia, s. 2.

[25] Dyboski R.: *Siedem lat w Rosji*…, s. 29, 39–91.

[26] Dmochowski T.: *Interwencja mocarstw na Syberii i Dalekim Wschodzie (1918–1922)*. Toruń 2000, s. 24.

[27] Dyboski R.: *Siedem lat w Rosji*…, s. 29, 132, 229–231. Zob. też: Kuczyński A.: *Syberia. 400 lat polskiej diaspory. Zesłania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków. Rys historyczny. Antologia*. Kraków 2007, s. 405–417, gdzie m.in. wspomnienia ur. w 1894 r. w Krakowie Włodzimierza Scholze-Srokowskiego, żołnierza 55. pułku piechoty armii austro-węgierskiej, jeńca obozów za Uralem i oficera 5. Dywizji Strzelców Polskich.

[28] W czasie I wojny poległo 140 krakowian legionistów. Zob.: Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, *passim*.

Najwięcej zaginionych i jeńców, tj. 73, służyło w II Brygadzie, 20 legionistów w I Brygadzie zaś 14 w III Brygadzie. Bez określonego przydziału zanotowano sześć osób. Tak duża liczba krakowian w II Brygadzie wiąże się z prowadzonym werbunkiem w Krakowie i jego okolicach i ich kierowaniem do jednostek, które weszły w skład tej formacji. Jednocześnie należy przypomnieć, że w sierpniu 1914 roku pierwszy rzut ochotników z Galicji poszedł z Piłsudskim do Królestwa. W grupie krakowian 53 osoby zaginęły i dostały się do niewoli w czasie walk na Wołyniu, w tym najwięcej na początku lipca 1916 roku; z kolei 34 osoby podczas bojów w Karpatach.

Analizowana grupa żołnierzy została wyodrębniona z uwzględnieniem kryterium pochodzenia terytorialnego[29]. Stanowi ona próbę pokazującą przydatność materiałów typu ewidencyjnego w zakresie ustalania losów poszczególnych osób. Również pozwala na uściślenie strat w Legionach Polskich w latach I wojny. Może przy tym stanowić uzupełnienie do badania struktury zawodowej, wiekowej, wyznaczenia regionów i miejscowości, które najsilniej zasiliły formację legionową pod względem osobowym, jak również określić obszary, gdzie wcześniejsza praca polityczna wpłynęła na ukształtowanie postaw, których efektem było zgłoszenie się do Legionów. Trzeba przy tym mieć na uwadze specyficzny charakter materiału, swoistego rodzaju „wojenną przypadkowość" osób w nim występujących. Pomimo tego ograniczenia źródło to, przy uzasadnionych kryteriach, może być wykorzystane w szerszych pracach historycznych.

W załączonym wykazie w przypadku wątpliwości co do prawidłowości danych, głównie ze względu na trudność ich odczytania, stawiano przy nich znak zapytania. W sytuacji braku danych zastosowano ogólnie przyjęty w takich wypadkach znak: ●. Jeżeli w rubryce przewidziano więcej informacji, a niektórych z nich brakuje, wskazuje to na ich niepodanie przez twórcę źródła. Występujące skróty: zag. – zaginiony, niew. – niewola lub ich brak są również odbiciem stanu występującego w materiale źródłowym.

W skonstruowanym spisie zastosowałam ogólnie przyjęte skróty w nazewnictwie wojskowym. W tym czasie wymiennie używano terminu żołnierz i szeregowy, stąd występujące określenie starszy żołnierz – st. żłn. Inne zastosowane skróty to: Br. – Brygada, pp – pułk piechoty, puł – pułk ułanów, b – batalion, komp. – kompania, szw. – szwadron, okm – oddział karabinów maszynowych, btr. – bateria, chor. – chorąży, kpr. – kapral, plut. – plutonowy, por. – porucznik, ppor. – podporucznik, sekc. – sekcyjny, sierż. – sierżant. Przy imieniu i nazwisku podano stopień powyżej szeregowego. Określenia zawodu pozostawiono bez zmian. Warto przypomnieć, że w tym czasie pojęcia student używano na oznaczenie ucznia szkoły średniej, akademik zaś to osoba studiująca na wyższej uczelni, technikami nazywano słuchaczy Politechniki Lwowskiej.

Krakowianie legioniści w niewoli i zaginieni w latach I wojny światowej, październik 1918 roku

Lp.	Nazwisko i imię stopień	Rok urodzenia	Zawód	Przydział taktyczny	Data i miejsce wzięcia do niewoli (zaginięcia), miejsce internowania
1.	Bardel Maciej[30] por.	1895	słuchacz prawa	3. pp 6. komp.	6 VII 1916 r., Wołczeck, Nikołajewsk, gub. Samara wrócił 5 II 1918 r.
2.	Bernardyński Tadeusz	1896	blacharz	2. pp 10. komp.	7 XI 1915 r., Bielgów
3.	Bezner Fryderyk	●	●	3. pp	1 III 1915 r., Stanisławów
4.	Białas Mieczysław	●	●	I Br. V b 4. komp.	niew. 20 VII 1915 r. – 10 VIII 1915 r., Lubelskie, Mohylew nad Dniestrem
5.	Bodurkiewicz Tadeusz	1895	●	2. pp 7. komp.	zag. 1915 r.
6.	Borelowski Marian[31] plut.	1890	absolwent filozofii	3. pp 7. komp.	bez wieści, Sołotwina
7.	Borguś Stefan	1894	murarz	4. pp 11. komp.	zag. 6 VII 1916 r.
8.	Brudny Albin st. żłn.	1896	tapicer	3. pp 10. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck, Maliatycze, gub. Mohylew, wrócił z niewoli 7 V 1918 r.

[29] To kryterium zastosowałam również w artykule: Oettingen U.: *Łodzianie w 1. Pułku Piechoty Legionów Polskich*. „Rocznik Łódzki" 2010, t. 57, s. 51–64.

[30] W.K. Cygan podaje, że po dostaniu się do niewoli Bardel przebywał w Kijowie, skąd zbiegł i znalazł się w Warszawie już na początku 1917 r. Podana w wykazie późniejsza data przy adnotacji o powrocie dotyczy być może otrzymania oficjalnie tej informacji. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*. T. 1. Warszawa 2005, s. 41.

[31] Poległ 22 XII 1914 r. pod Csuszką. Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, s. 19.

9.	Bruzda Benedykt	1897, Podgórze	ogrodnik	4. pp 3. okm	zag. 6 VII 1916 r., Optowa
10.	Chowaniec Kazimierz	●	handlowiec	5. pp (orkiestra)	zag. 1916 r.
11.	Cypryan Jan	1896	tapicer	1. pp I b 1. komp.	zag. 11–12 V 1916 r., Kostiuchnówka, Kijów, szpital wojskowy
12.	Dańkowski Jan[32] chor.	1895	absolwent szkoły realnej	2. pp 10. komp	13V 1915 r. Mamajowce na Bukowinie
13.	Degenstück Zygmunt sierż.	1891, Podgórze	●	I Br. V b 3. komp.	niew., w czerwcu 1917 r. leczył się w sanatorium w Norwegii
14.	Dobosz Kazimierz	●	prawnik	2. pp 5. komp.	29 X 1914 r. Mołotków, Buj, gub. Kostroma, Skobelaw, Turkiestan
15.	Dobranowski Stanisław	● Pleszów	uczeń gimnazjum	I Br. V b 3. komp.	zag. 6 VII 1916 r.
16.	Franczek Stanisław	1895	praktykant budowlany	4. pp	zag. 1 X 1915 r. – 1 II 1916 r.
17.	Franik Józef	1894	ogrodnik	3. pp 2. komp.	zag. 6 VII 1916 r., Hrady
18.	Frycz Karol	1896	stolarz	3. pp 11. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck, gub. kijowska
19.	Góralik Józef	1894	handlowiec	sanitariusz	niew.
20.	Greiner Ludwik	1896	●	II Br.	niew.
21.	Halitef Józef	1894	kaflarz	2. pp II b	13 V 1915 r., Mamajowce
22.	Hayder Arnold	1896	uczeń szkoły realnej	2. pp 6. komp.	29 X 1914 r., Mołotków
23.	Iwelski Kazimierz	1897	●	3. pp 5. komp.	niew. Kargan, gub. Omsk
24.	Jamka Julian	1898	●	2. pp 6. komp.	zag. czerwiec 1915 r.
25.	Jankiewicz Antoni sekc.	1881	elektromonter	3. pp 6. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck, Maliatycze
26.	Janowski Antoni	1894	oficjalista prywatny	3. pp 5. komp.	1 X 1915 r.– 1 II 1916 r.
27.	Jendrych Antoni	1890	●	2. pp 11. komp.	5 III 1915 r., Tłumacz
28.	Józefczyk Czesław st. żłn.	1896	uczeń szkoły realnej	5. pp okm	4 VII 1916 r., Kostiuchnówka, Maliatycze
29.	Kasprzyk Aleksander (Teofil)	1895	●	2. pp 4. komp.	ranny 29 X 1914 r., Mołotków, Niżny Dziewińsk
30.	Kaszycki Marian	1895	uczeń gimnazjum	2. pp 8. komp.	niew. 30 IV 1915 r.
31.	Klimecki Stanisław ppor.	1883, Podgórze	dr praw, adwokat	2. pp 10. komp.	13 V 1915 r., Mamajowce, Porzechonie nad Samarą wrócił z niewoli
32.	Knapik Jan (Stanisław)	●	●	2. pp	niew. 11 I 1915 r., Osmołoda, Nikołajewsk, Penza
33.	Konieczny Wincenty st. żłn.	1895, Bieńczyce	uczeń kursu buchalterii	3. pp 12. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck, Maliatycze
34.	Kostycz Julian	1895	kaflarz	3. pp 2. okm	5 VII 1916 r., Wołczeck, Orszi-Uneszti, budowa kolei
35.	Koszycki Marian	1895	●	2. pp 8. komp.	zag. 1915 r.
36.	Kowal Jan	1887, Pleszów	robotnik	3. pp 1. komp.	niew., pocz. 1916 r. Syzran, gub. Sarpatow
37.	Kowalowski Franciszek	1897	kelner	4. pp	zag. 6 V 1916 r.,
38.	Kowalski Marian	1898	uczeń gimnazjum	3. pp 11. komp.	Maliatycze obóz dla jeńców, wrócił z niewoli 13 III 1918 r.
39.	Kowalski Wacław	1894	murarz	2. pp 9. komp.	17 VI 1915 r., Dynowce

[32] Uwolniony z niewoli, wstąpił do 4. Dywizji Strzelców Polskich, z którą w 1919 r. powrócił do kraju. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów*…, s. 192, 193.

40.	Kruczkowski Stanisław	●	●	2. pp	11 I 1915 r., Osmołoda, Nikołajewsk, gub. Samara
41.	Kruszczyński Władysław	●	●	●	27 X 1914 r.
42.	Linczowski Jan st. żłn.	1899, Witkowice	kelner	2. pp, ordynans ppłk. Mariana Januszajtisa	7 XI 1915 r., wrócił z niewoli 25 IV 1918 r.
43.	Liput Bronisław[33]	1895	blacharz	2. pp	ranny w plecy 17 I 1915 r., Penza
44.	Lowas Julian	1872	murarz	2. pp 7. komp.	maj 1915 r., Bukowina
45.	Łyszczarz Franciszek st. żłn.	1896	drukarz	2. pp 1. komp.	bez wieści, 6 III 1915 r., Tłumacz, wrócił z niewoli 9 IX 1918 r.
46.	Malinowski Tadeusz	1896	pomocnik kancelaryjny	2. pp 11. komp.	7 XI 1915 r., Bielgów
47.	Manek Karol[34]	1897	ślusarz	●	wrzesień 1915 r., gub. tambowska
48.	Marchewka Władysław	1895	mechanik	3. pp, oddział techniczny	niew., czerwiec 1915 r.
49.	Matczyński Wiktor[35] por.	1882	lekarz	2. pp II b	7 XI 1915 r., Bielgów, uciekł z niew. w grudniu 1916 r.
50.	Matz? Henryk	1895	●	2. pp	niew. listopad 1914 r., wrócił z niewoli w 1918 r.
51.	Michalski Stanisław	●	●	3. pp	2 X 1915 r., Rafałówka, Iwanowo-Wozniesieńsk
52.	Mikiewicz Bolesław[36] chor.	1895	słuchacz politechniki	3. pp 11. komp.	6 VII 1916 r., Wołczeck
53.	Motal Gustaw[37] sierż.	1897	uczeń gimnazjum	5. pp 2. komp.	ranny 6 VII 1916 r., Kostiuchnówka, zm. 12 VI 1917 r., Samara (odnowienie się rany i atak serca)
54.	Mrozowski Feliks	1896	uczeń szkoły realnej	3. pp 9. komp.	6 VII 1916 r., Wołczeck
55.	Muszaw Mikołaj	●	●	2. pp	niew. 29 X 1914 r., Mołotków
56.	Nowiński Tadeusz sierż.	1895	absolwent szkoły realnej	3. pp? 5. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck
57.	Olech Jan sekc.	1894	uczeń seminarium nauczycielskiego	3. pp 9. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck
58.	Pachoński Józef[38]	1891	słuchacz prawa	5. pp I b. 2. komp.	zag. 25 XII 1914 r., Łowczówek
59.	Paciorek Bolesław	1900	uczeń gimnazjum	4. pp 1. komp.	zag. 7 VII 1916 r.
60.	Pacuła Stanisław	1894	uczeń seminarium	2. pp 9. komp.	7 XI 1915 r., Bielgów, wrócił z niewoli 26 VIII 1918 r.
61.	Padło Józef	1896	uczeń Wyższej Szkoły Przemysłowej	2. pp	29 X 1914 r., Mołotków, Buj, gub. Kostroma
62.	Padziernik? Feliks „Mściwój”	1893	piekarz	I Br. V b 1. komp.	25 XII 1914 r., Łowczówek, uciekł z niewoli, Łańcut

[33] Legionistę o tym samym imieniu i nazwisku, urodzonego w Iskrzyni, pow. Krosno, poległego w 1917 r. po przeniesieniu do armii austro-węgierskiej wymienia: Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, s. 119.

[34] Urodzony w 1897 r. w Brzezince, pow. Oświęcim, kpr., 4. pp II b 5. komp., poległ 13 IX 1915 r. pod Hulewiczami. Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, s. 128.

[35] Urodził się na terenie Wielkopolski, ranny w czerwcu 1915 r. leczył się w szpitalu w Krakowie, skąd powrócił na front. Dlatego w źródle określono, że pochodził z Krakowa. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*. T. 3. Warszawa 2006, s. 114.

[36] *Ibidem*, s. 151, wrócił z niewoli w 1918 r.

[37] Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, s. 140.

[38] Według informacji rodziny do obecnego dnia nie potwierdzono jego śmierci i miejsca pochówku.

63.	Pajączkowski Błażej	1891	tokarz żelaza	2. pp	24 IV 1915 r., Rafajłowa, Penza, Nikołajewsk, gub. Samara, wrócił z niewoli 2 X 1918 r., stacja dla jeńców Tarnopol
64.	Papiński Kazimierz plut.	1893	księgarz	4. pp 12. komp.	niew. Orszi Uneszti (Orsza-Unecza), budowa kolei
65.	Papis Jan sekc.	1895	student	2. pp 13. komp.	ranny 10 V 1915 r., Gromeszti, Troick-Tomsk, Syberia
66.	Parczyński Tadeusz[39] sierż.	1893	słuchacz prawa	I Br. I b 1. komp.	niew. 20–31 X 1915 r.
67.	Piechowicz Marian	1899	robotnik	2. pp 6. komp.	niew.
68.	Pietroń Stefan	1899	student	4. pp 9. komp.	zag. 6 VII 1916 r.
69.	Piotrowski Roman	1895	słuchacz techniki	•	niew.
70.	Piwowarczyk Józef sekc.	1897	zecer	5. pp? 5. komp.	zag. 4 VII 1916 r.
71.	Podgórski Wincenty	1894	cholewkarz	2. pp	29 X 1914 r., Mołotków, Niżny Dziewińsk, gub. Woroneż, Stary Oskol, gub. Kursk
72.	Polanka Antoni	1894, Podgórze	elektromonter	2. pp 8. komp.	maj 1915 r., Bukowina
73.	Poruszyński Paweł sierż.	1895	uczeń gimnazjum	3. pp 6. komp.	5 VII 1916 r., Wołczeck, Krasnojarsk, gub. Jenisejsk, Szadrińsk?, gub. Perm
74.	Ptak Stanisław sierż. sanitarny	1893	absolwent gimnazjum	2. pp 14. komp.	1 II 1915 r., Zielenica, wrócił 17 V 1915 r., zapytanie z obozu oficerskiego 27 X 1917 r.?
75.	Radwański Józef	1891	urzędnik prywatny	2. puł 1. szw.	zag. 9 VII 1916 r., Stobychwa
76.	Regec Tadeusz plut.	1890	•	II Br. 4 btr.	maj 1915 r., Bałamutówka, wrócił z niewoli
77.	Roś Stanisław	1894	kelner	2. pp 11. komp.	niew. Nikołajewsk
78.	Rumian Edward	1895	uczeń szkoły przemysłowej	2. pp	24 I 1915 r., Rafajłowa, Nikołajewsk
79.	Rusinek Józef[40]	1895	kaflarz	6. pp 9. komp.	zag. 29 X 1915 r., Kostiuchnówka
80.	Ryżowski Stanisław[41]	1893	drukarz	3. pp 5. komp.	zag. bez wieści
81.	Schmajdel Romuald plut.	1893	akademik	2. pp 16. komp.	25 I 1915 r., Rafajłowa, Stawropol, gub. Samara, Bogurusław?, gub. Samara
82.	Siatka Teofil st. żłn.	1893	murarz	2. pp 12. komp.	zag. 20 V 1915 r., Gromeszti
83.	Sierhiejewicz Władysław[42]	1885	absolwent prawa	II Br. 2. szw.	ranny 13 VI 1915 r., zm. z ran 27 VI 1915 r., Czerkasy, gub. Kijów
84.	Simon Edward st. żłn.	1897	drukarz	4. pp 5. komp.	zag. 6 VII 1916 r.
85.	Smurzyński Feliks	1895	ślusarz	5. pp 1. komp.	zag. 4 VII 1916 r., Kostiuchnówka
86.	Soja Edward plut.	1897	uczeń gimnazjum	2. pp 10. komp.	7 XI 1915 r., Bielgów
87.	Sołtys Jan st. żłn.	1895	ślusarz	4. pp 2. okm	13 IX 1915 r., Hulewicze

[39] W I Brygadzie w stopniu porucznika służył również Stanisław Tadeusz Parczyński „Młot", ur. w 1888 r. w Krakowie. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*. T. 4. Warszawa 2006, s. 18, 19.

[40] Kpr. 2. pp 6. komp. poległ 5 XI 1915 r., pod Lisowem. Cisek J., Stepan K.: *Lista strat*…, s. 174.

[41] Ryżewski Stanisław, ur. 1892 r., 2. pp, poległ 28 X 1914 r. *Ibidem*, s. 175.

[42] Sierhiejewicz-Ścibor Władysław, ur. 1884 r., ranny 13 VI 1915 r. pod Rokitną. *Ibidem*, s. 181.

88.	Stecki Tadeusz[43] ppor.	1895	słuchacz medycyny	3. pp 5. komp.	6 VII 1916 r., Wołczeck, Nikołajewsk, wrócił z niewoli w styczniu 1918 r.
89.	Strzelbicki Hieronim[44]	1890	urzędnik starostwa	5. pp II b 3. komp.	zag. 9 VI 1916 r., Kostiuchnówka
90.	Sykutowski Franciszek chor.	1883	prof. szkoły realnej	2. pp	niew. 28 X 1914 r., Czerniszewo, pow. Tiumeń
91.	Szafran Jan	1896	handlowiec	I Br. VI b 3. komp.	ranny 5 VII 1916 r.
92.	Szczurowski Władysław	1895	uczeń szkoły realnej	7. pp oddział telefoniczny?	zag. 5 VII 1916 r.
93.	Szostak Władysław	1896	tokarz metalowy	II Br. 4. btr.	10 V 1915 r., Bałamutówka
94.	Świgost Józef st. żłn.	1897	fryzjer	I Br. VI b 1. komp.	niew. 5 VII 1916 r. Kijów szpital wojskowy
95.	Tarczyński Tadeusz[45] ppor.	1889	urzędnik banku	I Br. V b	5 VII 1916 r., Nikołajewsk
96.	Teslar Tadeusz	1894	słuchacz filozofii	2. pp 5. komp.	ranny 29 X 1914 r., Mołotków
97.	Thun Stanisław chor.	1894	słuchacz medycyny	2. pp	ranny 29 X 1914 r., Mołotków, Boguroick?
98.	Tokarski Stanisław	1896	student	2. pp 10. komp.	niew. 6 VII 1916 r., podczas odwrotu spod Kamieniuchy
99.	Topolski Franciszek	1896	●	●	niew.
100.	Waligóra Stanisław	1895, Wola Justowska	robotnik	3. pp	niew. 1 III 1915 r.
101.	Wandzel Karol	1893, Zabłocie	wyrobnik	I Br. II b 1. komp.	zag., ranny 21 X 1914 r., Bednary
102.	Warski Ryszard[46] ppor.	1890	słuchacz prawa	5. pp 1. komp.	niew. 5 VII 1916 r., Kostiuchnówka
103.	Wierzbicki Tadeusz	1898	uczeń szkoły wydziałowej	2. pp 11. komp.	zag. bez wieści, Gruszka
104.	Witkowski Leon	1896	●	2. pp III b	zag. 10 V 1915 r.
105.	Wittlin Władysław	1896	księgarz	5. pp II b. 4. komp.	zag. 7 X 1915 r., Koszyszcze
106.	Wojtych Włodzimierz chor.	1893	słuchacz akademii handlowej	6. pp. 1. komp.	ranny 2 X 1915 r., Rafałówka, Kostinek?, Omsk
107.	Wołoch Leon	1896, Łagiewniki	pomocnik handlowy	2. pp 11. komp.	zag. 3 VIII 1916 r., Dubniaki
108.	Wójcik Marian	1896	służący	4. pp 11. komp.	zag. 6 VII 1916 r.
109.	Zachowicz Edward plut.	1893	●	4. pp okm	niew.
110.	Załęga Andrzej	1867, Zwierzyniec	murarz	●	niew. Niżny Dziewińsk, gub. Woroneż
111.	Zapart Adam	1896	tapicer	3. pp 8. komp.	lipiec 1915 r., Witebsk 6, robocza „komenda wojennoplennych”
112.	Zieliński Alojzy	1895	uczeń gimnazjum	6. pp 6.? komp.	6 V 1916 r., Studzienica
113.	Zieliński Teofil st. żłn.	1895	absolwent gimnazjum	3. pp 7. komp.	zag. 5 VII 1916 r.

[43] Zmarł w listopadzie 1918 r. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów…*, t. 4, s. 321.

[44] Występuje jako Strzelbiński Hieronim, kpr. 5. pp 7. komp. poległ 9 VII 1916 r. pod Kostiuchnówką. Cisek J., Stepan K.: *Lista strat…*, s. 196.

[45] Informacja o wydostaniu się z niewoli do I Korpusu Polskiego, a następnie w 1918 r. do Warszawy. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*. T. 5. Warszawa 2007, s. 32, 33.

[46] Jako miejsce urodzenia W.K. Cygan wymienia Kraków, co mogło być związane z jego pobytem przed wybuchem wojny w tym mieście. Rzeczywiście urodził się w Domaradzu w pow. brzozowskim. Prawdziwe dane osobowe to Herburt Józef, natomiast podane w źródle to pseudonim, którego używał w latach wojny. Cygan W.K.: *Oficerowie Legionów…*, t. 2, s. 111. Zob. też: Cisek J., Stepan K.: *Lista strat…*, s. 216. Obie publikacje podają, że poległ 4 lub 5 VII 1916 r. Jest to jeden z wielu przykładów trudności ustalenia w latach wojny losów zaginionych legionistów.

Kraków Legionaries Taken Prisoner and Gone Missing During World War I

The article aims at drawing attention to a group of soldiers of the Polish Legions who were taken prisoner or went missing during World War I, and to a source that has not yet been taken into account in historical studies. That source is the list of legionaries classified as MIAs and POWs that was drawn up in 1917 by the General Register at the Military Department of the Supreme National Committee (Naczelny Komitet Narodowy). The list has been in the collection of the Central Military Archives in Warsaw. Preserved in the form of two bound volumes, the source consists of 3,035 alphabetized names.

The article comprises two parts. Part one is concerned with the origins and contents of the said source. Drawing on particular examples, an insight has also been provided into the problems connected with help for the imprisoned legionaries that was offered in Galicia as well as on an international level, and with the conditions of their imprisonment on the Russian territory. A list of Kraków legionaries taken prisoner and gone missing during World War I has been included as part two of the article.

The criterion for distinguishing the group of Kraków legionaries from within the abovementioned record has been the fact of given soldier's having been born in Kraków or having lived in the city for a long time before the war in connection with his education in a local school or employment status. Out of the 113 legionaries from Kraków, fourteen names were annotated as having returned or escaped from captivity. There could have been more such cases in the later period. Most MIAs and POWs – seventy-three – served in the II Brigade of the Polish Legions; twenty were members of the I Brigade, and fourteen of the III Brigade. Six names were quoted without particulars of their assignment to any particular formation. The large number of people from Kraków in the II Brigade resulted from the conscription that was carried out in Kraków and its environs and the assignment of the recruits to units that became parts of the said formation. Fifty-three men from Kraków – and most of the group in early July 1916 – either went missing or were taken prisoner during the fights in Volhynia, while thirty-four during the fights in the Carpathians.

The analyzed group of soldiers is a sample that proves the usefulness of register-type materials for learning about the fate of individual men. Furthermore, the studied register may contribute to analyzing the professional and age structures of the Polish Legions, to determining the areas and places whose dwellers joined the ranks of the formation in the largest numbers, as well as to specifying the territories where earlier political efforts helped shape such attitudes that resulted in men's volunteering for the Legions.